УДК 81'32:81'25
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-1-41

Роксолана НАЗАРЧУК,
orcid.org/0000-0002-0482-2883
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) roksolana.z.nazarchuk@lpnu.ua

Соломія МУХА,
orcid.org/0009-0002-8698-8269
студентка ІІ курсу магістратури
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) solomiia.mukha.fl.2019@lpnu.ua

РОМАН ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА «ВІЩІ СЕСТРИ»: ВПЛИВ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ТОНАЛЬНІСТЬ ТЕКСТУ

Статтю присвячено аналізові впливу перекладацьких трансформацій на тональність тексту в романі Террі Пратчетта «Віщі сестри» (2001) та його українському перекладі О. Михельсона (2023). Дослідження здійснено на перетині перекладознавства та комп'ютерної лінгвістики з використанням програмного забезпечення LIWC-22 (Linguistic Inquiry and Word Count), що дає змогу кількісно оцінювати емоційну насиченість тексту завдяки класифікації лексем за психологічними та лінгвістичними показниками.

Проаналізовано 45 фрагментів оригіналу та перекладу, де застосовано трансформації модуляції та експресивізації. Засвідчено, що тлумачення процесу перекладу, способів його здійснення й впливу на сприйняття тексту потребує системного та комплексного підходу.

За допомогою модуля Case Studies та функції Color Coding виявлено лексичні одиниці, що вплинули на розбіжності в показниках позитивної та негативної тональностей, а також емоцій тривоги, гніву й смутку. Наведено шість зразків текстів, що ілюструють, як заміна виразів, словосполук, введення нових лексем або буквальний переклад змінюють тональність тексту. У загальних результатах засвідчено близькість позитивної тональности (2,30 в оригіналі і 2,32 в перекладі), але зростання негативної (2,18 і 2,78), тривоги (0,23 і 0,51), гніву (0,17 і 0,62) та смутку (0,12 і 0,39). Показано, що у 65% випадків зміни тональностей зумовлено перекладацькими трансформаціями. Зокрема, 8,8% фрагментів демонструють одночасне зростання обох тональностей, 11,2% – зростання позитивної та зменшення негативної, стільки ж – протилежний ефект. Лише 24,4% розбіжностей не пов'язані з діями перекладача.

У висновках підкреслено багатогранність перекладу як процесу балансування між стилістичною автентичністю та функційною еквівалентністю вражень. Підкреслено, що сентимент-аналіз за допомогою LIWC-22 розширює методологію перекладознавства, дозволяючи об'єктивно оцінювати емоційний вплив трансформацій та підвищувати якість міжкультурної комунікації. Встановлено перспективи дослідження як застосування інструменту насамперед до повних текстів інших творів Террі Пратчетта, а також перекладів різного авторства.

Ключові слова: *сентимент-аналіз, LIWC-22, Color Coding, переклад, перекладацькі трансформації, позитивна тональність, негативна тональність.*

Roksolana NAZARCHUK,
orcid.org/0000-0002-0482-2883
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics
National University "Lviv Polytechnic"
(Lviv, Ukraine) roksolana.z.nazarchuk@lpnu.ua

Solomiia MUKHA,
orcid.org/0009-0002-8698-8269
2nd year master's student
Institute of Computer Science and Information Technologies National University "Lviv Polytechnic"
(Lviv, Ukraine) solomiia.mukha.fl.2019@lpnu.ua

THE NOVEL BY TERRY PRATCHETT "WYRD SISTERS": THE IMPACT OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS ON THE TONE OF THE TEXT

The proposed article is dedicated to the analysis of the impact of translation transformations on the text tone in Terry Pratchett's novel Wyrd Sisters (2001) and its Ukrainian translation by O. Mykhelson (2023). The study is conducted at the intersection of translation studies and computational linguistics using the LIWC-22 (Linguistic Inquiry and Word Count) software, which enables quantitative assessment of the text's emotional intensity through the classification of lexemes according to psychological and linguistic categories.

Forty-five fragments of the original and the translation, where modulation and expressivisation transformations were applied, were analysed. It has been established that the interpretation of the translation process, its methods, and its impact on text perception requires a systematic and comprehensive approach.

Using the Case Studies module and the Color Coding function, lexical units that influenced discrepancies in positive and negative tone indicators, as well as emotions of anxiety, anger, and sadness, were identified. Six text samples are provided to illustrate how the replacement of expressions or phrases, the introduction of new lexemes, or literal translation alters the text's tone. Overall results show close positive tone (2.30 in the original vs. 2.32 in the translation) but increase in negative tone (2.18 vs. 2.78), anxiety (0.23 vs. 0.51), anger (0.17 vs. 0.62), and sadness (0.12 vs. 0.39). It is demonstrated that in 65% of cases, tone changes are caused by translation transformations. Specifically, 8.8% of fragments show simultaneous growth of both tones, 11.2% show an increase in positive and a decrease in negative tone, and the same percentage shows the opposite effect. Only 24.4% of discrepancies are unrelated to the translator's actions.

The conclusions emphasise the multifaceted nature of translation as a process of balancing stylistic authenticity and functional equivalence of impressions. It is highlighted that sentiment analysis using LIWC-22 expands the methodology of translation studies, enabling an objective assessment of the emotional impact of transformations and improving the quality of intercultural communication. Prospects for further research include primarily applying the tool to full texts of other works by Terry Pratchett, as well as translations by different authors.

Key words: *sentiment analysis, LIWC-22, Color Coding, translation, translation transformations, positive tone, negative tone.*

Постановка проблеми. У галузі сучасної комп'ютерної лінґвістики, зокрема у сфері опрацювання природної мови, де простежують усе масовіше застосування машинного перекладу, а також побудову великих мовних моделей та їх тренування на даних з корпусів текстів, постає питання впливу міжмовних перетворень, які застосовує перекладач, на кінцеве звучання твору та їхнє сприйняття читачами з іншої культури як свого чи чужого. У період постійного обміну інформацією важливо розуміти, що лежить в основі процесу перекладу та які саме стратегії виступають найбільш виправданими для налагодження та забезпечення ефективної міжкультурної комунікації. Текстуальна еквівалентність (формальна чи динамічна), яка існує між двома текстами або частинами текстів, відіграє значну роль, однак суттєвішою є еквівалентність вражень, отриманих читачем оригіналу і читачем перекладу.

Аналіз досліджень. Сентимент-аналіз, також відомий як оцінка думок, – це галузь комп'ютерної лінґвістики, що тлумачить ставлення та емоції людей щодо продуктів, послуг, компаній, подій чи тем, виражених у текстовому форматі (Liu, 2012: 7). Основною метою аналізу тональности вважають класифікацію за допомогою технологій настроїв, що стоять за текстовими даними, відповідно до таких категорій, як позитивні, негативні або нейтральні, таким чином уможливлюючи кількісно оцінювати й інтерпретувати суб'єктивну інформацію у великих масивах даних. В основі сентимент-аналізу лежить припущення, що певні слова, фрази та структури в мові мають асоціативний зв'язок з певними емоційними станами. Аналізуючи частоту вживання таких слів у тек-

сті, алгоритми можуть виставляти оцінку, тим самим визначаючи загальну тональність тексту (Liu, 2012: 12). На відміну від корпусних досліджень, у яких роль дослідника у зборі даних та їхньому трактуванні є суттєвою, методологія аналізу тональности майже повністю кількісна, базується на комп'ютерних технологіях і здійснюється автоматично (Lei&Liu, 2021). Сентимент-аналіз став важливим інструментом у таких сферах, як моніторинг соціальних мереж, аналіз відгуків клієнтів і політичних дослідженнях. Однак його застосування виходить за межі цих сфер і набуває все більшого значення в галузі перекладознавства. Дж. Хаус підкреслює, що під час перекладу недостатньо правильно передати слова та структури; перекладач повинен також враховувати, як текст функціює емоційно та культурно для читача. Адже переклад має ґрунтуватися на функційній еквівалентності, тобто він повинен виконувати таку саму функцію в мові реципієнта, що й в мові оригіналу, і тому важливо враховувати тональність та емоційний вплив повідомлення (House, 2014).

Дослідження здійснено з використанням програми LIWC-22 (Linguistic Inquiry and Word Count) – обчислювального інструмента для аналізу емоційних елементів у тексті шляхом класифікації слів за попередньо визначеними психологічними та лінґвістичними категоріями (Boyd et al., 2022; Tausczik &Pennebaker, 2010). Внутрішній словник останньої версії LIWC-22 складається з понад 12 000 слів, словосполук, фраз і вибраних емотиконів (Boyd et al., 2022). Кожен з них є частиною щонайменше однієї категорії або підсловника, що оцінюють різні психосоціальні конструкти. Елементи об'єднані у категорії за граматичним, емоційним, когнітивним та іншими чинниками. Вони досить широкі, щоб забезпечити розуміння психічних станів, але достатньо специфічні, щоб зафіксувати значущі відмінності в мові. Версія LIWC-22 відрізняється від попередніх наявністю додаткових модулів опрацювання текстів (створення словника з автоматичною перевіркою помилок, знаходження кількісних показників частоти слів, побудова хмари слів, визначення ключової теми, а також негативної та позитивної тональності, порівняння мовних стилів, вивчення слів у контексті тощо).

Мета статті. Використовуючи програмне забезпечення LIWC-22, виявити лексичні одиниці, які вплинули на розбіжності у тональностях фрагментів роману Террі Пратчетта «Вищі сестри» англійською мовою (Pratchett, 2001) та його перекладу українською авторства О. Михельсона (Пратчетт, 2023), простежити зв'язки з перекладацькими трансформаціями, а також здійснити кількісний аналіз впливу перекладацьких трансформацій на тональність тексту перекладу.

Виклад основного матеріалу. Первинний етап дослідження передбачав формування бази лексико-семантичних та стилістичних перекладацьких трансформацій, що дало змогу, здійснивши сентимент-аналіз, виявити їхній вплив на тональність українського варіанту роману Террі Пратчетта «Вищі сестри». Для цього загалом взято 45 фрагментів з текстів оригіналу та аналогічні зразки з перекладу, у яких застосовано прийоми модуляції та експресивізації. Їх опрацьовано за допомогою модулю Case Studies в найновішій версії текстового аналізатора LIWC-22. Для пошуку конкретних лексичних одиниць, які вплинули на результати тональності застосовано функцію «Color Coding». Окрім позитивної і негативної тональности загалом, аналізатор LIWC-22 дає змогу визначити різновиди емоцій. Щоб отримати необхідні результати для текстів англійською мовою, обрано теги tone_pos (позитивна тональність), tone_neg (негативна тональність), emo_anx (емоція тривогу), emo_anger (емоція гніву), emo_sad (емоція смутку). У випадку з українськими фрагментами виділено теги posemo, negemo, anx, anger, sad, що мають аналогічне значення.

У наступних фрагментах виявлено зростання як позитивної, так і негативної тональности. Color coding показує, які слова вплинули на результат сентимент-аналізу. Розгляньмо декілька прикладів.

Приклад 1. За результатами Quick LIWC, позитивна тональність англійського тексту становить 3.08, а негативна відсутня, водночас в українському тексті позитивне забарвлення – 3.13, а негативне – 4.69. В оригіналі бачимо вираз *He wasn't taking any chances either*. Автор перекладу вирішив подати його як *Втім, ніякої особливої небезпеки попереду бути не мало*. Такі міжмовні перетворення вплинули на тональність твору. Згідно зі словником української мови, що використовує програма LIWC, слова *особливий* та *попереду* марковано як такі, що несуть позитивне емоційне забарвлення. Саме тому зросла позитивна тональність, а вжите слово *небезпека* вплинуло на зростання негативної тональности (Рис. 1).

Приклад 2. Під час аналізу наступного зразка знайдено такі відмінності: 2,99 та 4,48 – показники позитивної та негативної тональностей тексту оригіналу; 4,76 та 3,17 – перекладу. Міжмовні перетворення є цьому причиною. Український варіант тексту містить фрази *страждання інших приносять чисту насолоду*, *природжений талант* та *добре розвинув*, у яких *насолода*, *талант* та

добре додають позитивного емоційного забарвлення, а *страждання* – негативного (Рис. 2).

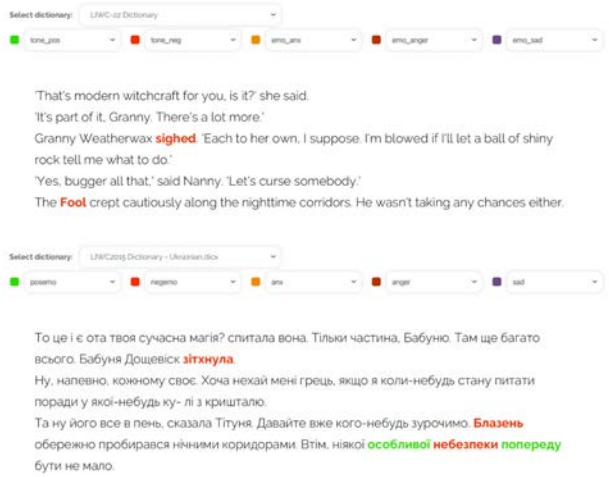

Рис. 1. Результати Color Coding для прикладу № 1

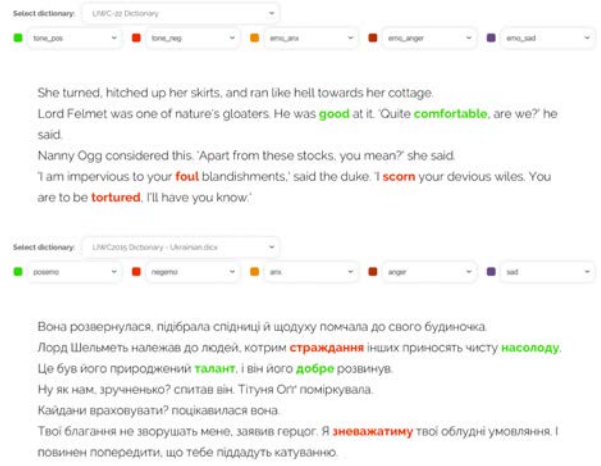

Рис. 2. Результати Color Coding для прикладу № 2

Приклад 3. У наступних фрагментах знайдено зростання негативної тональности (Рис. 3). Результати Quick LIWC показали, що позитивна та негативна тональність фрагменту англійською мовою є 2,22 та 2,22, що різниться від емоційного забарвлення перекладу (позитивна – 2,6, негативна – 3,9). За допомогою Color Coding було виявлено, що на це вплинула перекладацька трансформація. Замість англійської фрази *yell her head off* в українському перекладі зустрічаємо вираз *з диким ґвалтом гасає* який додав негативного емоційного забарвлення (Рис. 3).

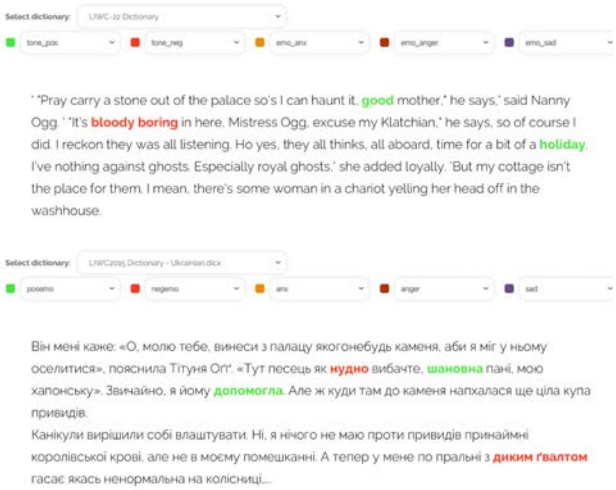

Рис. 3. Результати Color Coding для прикладу № 3

Приклад 4. Під час аналізу наступного зразка отримано такі показники: 2,17 та 3,26 – показники позитивної та негативної тональностей тексту оригіналу; 1,67 та 6,67 – перекладу. Як показує Color Coding, міжмовні перетворення є цьому причиною. По-перше, у перекладі вжито *обидві відьми знову замовкли*, що впливає на тональність тексту через негативно забарвлену лексему *відьма*. По-друге, буквальним перекладом *Things had got far too bad for shouting* є *Все стало надто погано для крику*. Проте у цільовій мові виявляємо *Справи зайшли значно далі за звичайну гучну сварку*, що теж вплинуло на тональність тексту, адже українська лексема *сварка* має негативну емоційну забарвленість (Рис. 4).

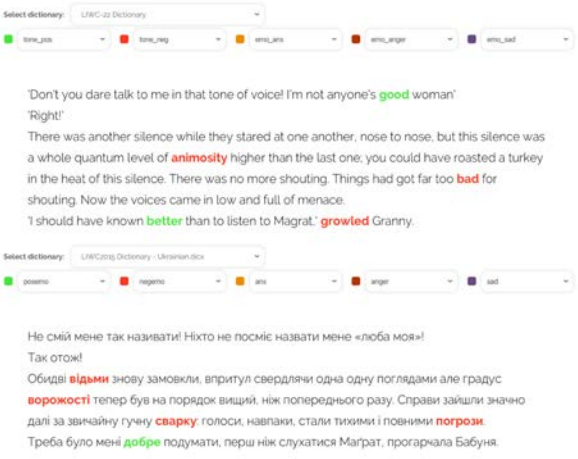

Рис. 4. Результати Color Coding для прикладу № 4

Приклад 5. Показники, отримані після Quick LIWC, наступні: позитивна тональність англійського та українського текстів становить 2,13 та 4,65, а негативна – 2,13 і 0. Як продемонстровано, на розбіжності вплинули перекладацькі трансформації. По-перше, в українському тексті є словосполука *чесне перо*, відсутня у мові джерела. По-друге, автор перекладу застосовує міжмовні перетворення та використовує сполуку *відкритий вхід*, де прикметник має позитивне емоційне забарвлення. По-третє, негативний вираз *mess about*, який вплинув на показник тональності фрагменту оригіналу, не має буквального відповідника в українському тексті. Натомість зустрічаємо вираз *не морочити собі голову* (Рис. 5).

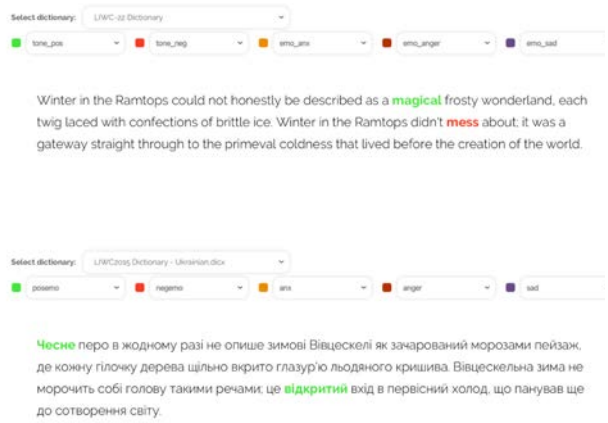

Рис. 5. Результати Color Coding для прикладу № 5

Приклад 6. За результатами Quick LIWC, позитивна тональність англійського тексту становить 3,23, а негативна – 0, водночас в українському спостерігаємо наступне: позитивна тональність – 1,72, а негативна – 3,45. За допомогою функції Color Coding виявлено причини таких розбіжностей. У перекладі фрагменту використано декілька трансформацій. Як зазначено раніше, *don't make a fuss* передає прохання не створювати надмірної уваги або не перебільшувати проблему. Ця фраза не має негативного забарвлення. Проте автор перекладу вжив вираз *не зчиняй ґвалту*, у якому лексема *ґвалт* є негативною відповідно до словника, що пов'язує важливі психосоціальні конструкти зі словами. Наступний фактор, що виявляє сентимент-аналіз, – перекладацька трансформація, використана для передачі *this is a good bit*. Буквальними перекладом була б фраза *це хороший момент*, проте в українському тексті подибуємо вираз *це непогана штукенція*, що втратив очевидне позитивне забарвлення. Крім того, автор перекладу використав фразу *мене навіть починає чіпляти*, щоб передати *get the hang of it*. Хоч сама фраза і є позитивною, Color Coding вказує на те, що слово *чіплятися* позначене як негативне (Рис. 6).

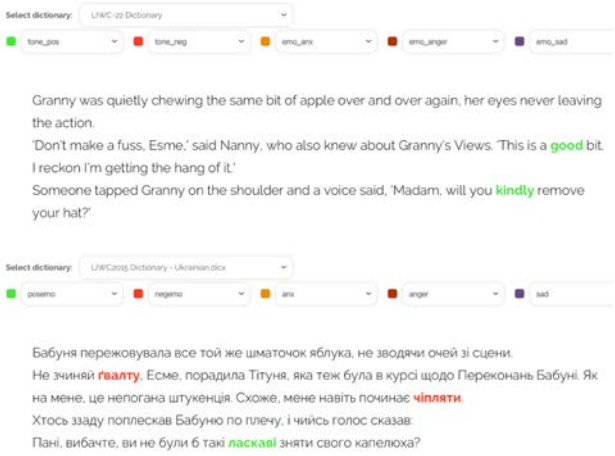

Рис. 6. Результати Color Coding для прикладу № 6

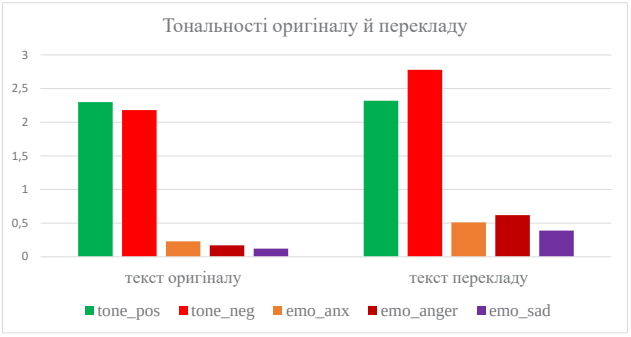

Рис. 7. Діаграма показників тональності в оригіналі та перекладі

Рис. 7 зображає загальні показники тональностей досліджених фрагментів оригіналу й перекладу. Хоча позитивна емоційна забарвленість текстів майже збігається, становлячи 2,3 в англійському тексті та 2,32 в українському, виявлено розбіжності у значеннях негативної тональности (2,18 – в оригіналі, 2,78 – у перекладі) й емоцій тривоги (0,23 і 0,51), гніву (0,17 і 0,62) та смутку (0,12 і 0,39). Серед 45 досліджених українських прикладів у 29 випадках (65%) тональність змінилася через застосування перекладацьких трансформацій. У 8,8% прикладів спостережено одночасне зростання як позитивної, так і негативної тональности. Зростання позитивної емоційної забарвленості було зафіксовано у 8,8% уривків, тоді як у 6,6% прикладів відбулося збільшення негативної тональности. В 11,2% випадків перекладацькі трансформації призвели до зростання позитивної та зменшення негативної емоційної

забарвленості. Водночас 11,2% фрагментів засвідчили протилежний ефект – зменшення позитивної тональности та збільшення негативної. У 6,6% прикладів виявлено одночасне зниження як позитивної, так і негативної тональности. В 11,2% випадків зафіксовано зменшення позитивної тональности, а ще в 11,2% – збіг обох тональностей, незважаючи на наявність перекладацьких трансформацій. Нарешті, 24,4% проаналізованих прикладів українською мовою демонструють відмінності в показниках тональности порівняно з оригіналом, що не пов'язані з діями перекладача.

Висновки та перспективи. З метою оцінити відповідність оригіналу роману «Віщі сестри» Террі Пратчетта до перекладу авторства О. Михельсона використано найновіші модулі програмного застосунку LIWC-22, що забезпечують виконання поліфункційних завдань і дають змогу отримати релевантну інформацію (вияв кількісних показників частоти слів, побудову хмари слів, встановлення негативної та позитивної тональностей тексту, порівняння мовних стилів, дослідження слів у контексті тощо).

Аналіз результатів контекстуалізатора та кодування за кольором, дав змогу виокремити розбіжності у значеннях та трансформації, які впливають на зміну показників тональностей, зумовлених одиницями, що використав перекладач, а також описати, яку роль відіграли міжмовні перетворення у зміні тональностей. Отож переклад як багатогранний процес, що має на меті знайти баланс між збереженням особливостей стилю автора та бажанням викликати у читача реакцію, схожу на ту, що він отримав би від оригіналу, вимагає від перекладача не лише досконалого володіння вихідною та цільовою мовами, а й глибокого розуміння культурних та контекстуальних чинників. Сентимент-аналіз розширює дослідницькі межі у перекладознавстві, забезпечуючи вирішення наявних проблем і підвищення якости тлумачення матеріалу. Перспектива дослідження полягає насамперед у застосуванні LIWC-22 до інших текстів Террі Пратчетта, а також до перекладів різними перекладачами одного і того ж твору, що дасть змогу виявити індивідуальні стилі перекладачів та оцінити ступінь їхнього впливу на тональність незалежно від жанрових особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пратчетт Т. Віщі сестри / переклад з англ. О. Михельсона. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 384 с.
2. Boyd R. L., Ashokkumar A., Seraj S., Pennebaker J. W. The development and psychometric properties of LIWC-22. Austin, TX : University of Texas at Austin. 2022. 49 p.
3. House J. Translation quality assessment: Past and present. London : Routledge, 2014. 170 p.
4. Lei L., Liu D. Conducting Sentiment Analysis. *Elements in Corpus Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 106 p.
5. Liu B. Sentiment Analysis and Opinion Mining. Williston-London : Morgan&Claypool Publishers, 2012. 168 p.
6. Pratchett T. Wyrd Sisters. New-York : Harpertorch, 2001. 288 p.
7. Tausczik Y. R., Pennebaker J. W. The psychological meaning of words: LIWC and computerized text analysis methods. *Journal of Language and Social Psychology*, 2010. Vol. 29. № 1. P. 24–54.

REFERENCES

1. Pratchett, T. (2023). Vishchi sestry [Wyrd sisters]. Vydavnytstvo Staroho Leva. [in Ukrainian].
2. Boyd, R. L., Ashokkumar, A., Seraj, S., & Pennebaker, J. W. (2022). The development and psychometric properties of LIWC-22. University of Texas at Austin. https://doi.org/10.48550/arXiv.2202.09756
3. House, J. (2014). Translation quality assessment: past and present. Routledge.
4. Lei, L., & Liu, D. (2021). Conducting sentiment analysis. Elements in Corpus Linguistics. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108909655
5. Liu, B. (2012). Sentiment analysis and opinion mining. Morgan & Claypool Publishers.
6. Pratchett, T. (2001). Wyrd sisters. HarperTorch.
7. Tausczik, Y. R., & Pennebaker, J. W. (2010). The psychological meaning of words: LIWC and computerized text analysis methods. *Journal of Language and Social Psychology*, *29*(1), 24–54. https://doi.org/10.1177/0261927X09351676

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 19.12.2025